

بررسی، پایش و اولویت بندی عوامل مؤثر بر فضای کسب و کار استان کردستان با استفاده از فرآیند تحلیلی سلسله مراتبی (AHP)

حسین دهقانی

کارشناس ارشد حسابداری و مدیر کل امور اقتصادی و دارایی استان کردستان

امیر پرویز اختری

کارشناس ارشد آمار و رئیس گروه سرمایه‌گذاری اداره کل امور اقتصادی و دارایی استان کردستان

سیده فروغ قاضی خانی

کارشناس آمار و اطلاعات اداره کل امور اقتصادی و دارایی استان کردستان

ژیلا حبیبی

کارشناس ارشد توسعه اقتصادی و برنامه‌ریزی و کارشناس مطالعات اقتصادی اداره کل امور اقتصادی و دارایی استان کردستان

نینا میرانی

دانشجوی دکتری اقتصاد بخش عمومی و کارشناس سرمایه‌گذاری اداره کل امور اقتصادی و دارایی استان کردستان

چکیده

بهبود فضای کسب و کار همواره در دستیابی به اهداف توسعه‌ای نقش به‌سزایی داشته و زمینه جذب سرمایه‌گذاران و بهبود وضعیت تولید و اشتغال را فراهم نموده است. در این راستا شناخت شاخص‌های مهم و تأثیرگذار بر فضای کسب و کار و تمرکز بر آنها جهت ارتقاء این شاخص‌ها از اهمیت به‌سزایی برخوردار است. استان کردستان نیز از این امر مستثنی نبوده و شناخت، بررسی دقیق و علمی فضای کسب و کار استان جهت سیاست‌گذاری صحیح اقتصادی و نیز ارائه راهکارهای عملی جهت بهبود شاخص‌های کسب و کار که مهمترین اهداف پژوهش حاضر می‌باشند، زمینه را برای رشد و توسعه هرچه بیشتر استان فراهم خواهند نمود.

در این پژوهش عوامل مؤثر بر فضای کسب و کار استان کردستان با استفاده از روش‌های تصمیم‌گیری چند معیاره و وزن-دهی خبرگان اولویت‌بندی گردیده است. جامعه آماری شامل کلیه فعالان اقتصادی، سرمایه‌گذاران و صاحب نظران مطلع استان در بخش‌های صنعت؛ معدن؛ خدمات؛ کشاورزی و حمل و نقل می‌باشند و برای برآورد حجم نمونه از جدول مورگان استفاده شده است که در نتیجه حجم نمونه ۱۱۰ نفر تعیین شد. نماگرهای مطرح شده در پرسشنامه این تحقیق در سه حوزه استانی، ملی و فراملی ارائه و از پاسخ‌دهندگان خواسته شد که میزان نقش و تأثیر هرکدام را بر فضای کسب و کار استان مشخص نمایند. نتایج این مطالعه حاکی از آن است که از لحاظ بیشترین تأثیر در فضای کسب و کار، رتبه اول تورم، رتبه دوم قانون ورشکستگی و رتبه سوم کیفیت زیر ساخت‌های سیستم حمل و نقل مانند جاده، ریل، دریا و هوایی می‌باشد. رتبه چهارم نیز در اختیار نماگر خلاءهای قانونی برای عدم پرداخت مالیات و رتبه پنجم مربوط به شناور بودن نرخ ارز می‌باشد. همان‌گونه که ملاحظه می‌گردد، از ۵ نماگر اول از جهت تأثیرگذاری بر فضای کسب و کار استان، ۲ نماگر در حوزه فراملی، ۲ نماگر در حوزه ملی و یک نماگر در حوزه استانی می‌باشد.

واژگان کلیدی: فضای کسب و کار، اولویت بندی، استان کردستان، روش دلفی، بانک جهانی، (AHP)

۱- مقدمه

فضای کسب و کار عبارت است از عوامل مؤثر بر عملکرد بنگاه‌های اقتصادی که مدیران و مالکان بنگاه‌ها نمی‌توانند آنها را تغییر دهند یا بهبود بخشند و خارج از اراده و اختیار آنها می‌باشد. فضای کسب و کار از جمله شاخص‌های تعیین‌کننده وضعیت اقتصادی هر کشور است که با استناد به آن می‌توان به بررسی و تجزیه و تحلیل شرایط اقتصادی هر کشور پرداخت. با توجه به مطالعات موجود، تأثیر فضای کسب و کار مساعد بر افزایش جذب سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی، ایجاد اشتغال و رشد تولید ناخالص داخلی مشهود است. این موضوع سبب شده که از اواخر دهه ۱۹۹۰ میلادی بهبود محیط کسب و کار موضوع کانونی محافل نظریه‌پردازی و سیاست‌گذاری اقتصادی گردد. در واقع محیط کسب و کار مناسب مهم‌ترین زمینه ساز سرمایه‌گذاری و مهم‌ترین عامل برای رشد فعالیت‌های اقتصادی است و وظیفه دولت فراهم نمودن بستر کارآمد برای دستیابی به آرمان‌های ثروت‌آفرینی، شغل‌آفرینی، کارآفرینی و امیدآفرینی است.

اهمیت شناخت و بررسی دقیق و علمی فضای کسب و کار استان جهت سیاست‌گذاری صحیح اقتصادی و نیز عدم وجود مطالعه جامع در این زمینه، ضرورت انجام این پژوهش و احصاء شاخص‌ها یا عوامل مؤثر بر فضای کسب و کار استان را بیش از پیش آشکار می‌نماید. لزوم انجام تحقیقی جامع در زمینه فضای کسب و کار استان محققان این اداره کل را بر آن داشت تا تحقیق حاضر را به منظور برداشتن گامی هرچند کوچک در جهت بهبود فضای کسب و کار و در نتیجه هموارتر نمودن راه جهت توسعه اقتصادی - اجتماعی استان به انجام رساند. زیرا با ارتقاء وضعیت شاخص‌های کسب و کار، علاوه بر مزایای اقتصادی مانند بهبود وضعیت اشتغال، تولید، سرمایه‌گذاری و کاهش و مهار تورم، فواید اجتماعی بسیاری نیز از جمله کاهش بیکاری و فقر، ارتقاء فرهنگ کار و کارآفرینی، کاهش بسیاری از معضلات اجتماعی و غیره خواهد داشت. نتایج حاصل از این تحقیق، سیاست‌گذاران و تصمیم‌گیرندگان استانی را قادر می‌سازد تا با تمرکز بر روی مهم‌ترین شاخص‌های تأثیرگذار بر فضای کسب و کار، به نحو مطلوب‌تری عمل نمایند؛ با بهبود فضای کسب و کار استان، زمینه افزایش سرمایه‌گذاری، تولید و اشتغال فراهم گردیده و ضمن مهار تورم ناشی از افزایش تولید، امکان دست‌یابی به حداکثر بهره‌وری و توسعه اقتصادی استان ممکن خواهد شد.

بر اساس بررسی‌های صورت گرفته، استان کردستان پنجمین استان از منظر پیشرفت شاخص‌های کسب و کار در بین استان‌های کشور قرار دارد. تدوین نقشه جامع سرمایه‌گذاری، ایجاد پنجره واحد سرمایه‌گذاری، تأسیس صندوق توسعه استانی و طراحی سامانه رصد و پایش عملکرد دستگاه‌های اجرایی در محیط کسب و کار می‌تواند به بهبود فضای کسب و کار در استان کمک نماید. با توجه به جایگاه فضای کسب و کار در فعالیت بنگاه‌های اقتصادی و رابطه آن با روند توسعه استان‌ها، به نظر می‌رسد توجه به مقوله محیط کسب و کار می‌تواند یکی از استراتژی‌های کلیدی در مدیریت اقتصادی استان‌ها به حساب آید. بنابراین، مهم‌ترین هدف از انجام این تحقیق شناسایی عوامل تأثیرگذار بر فضای کسب و کار استان کردستان و اولویت‌بندی آنها و در نهایت ارائه راهکارهای علمی جهت بهبود شاخص‌های فضای کسب و کار در استان می‌باشد. پس از تعیین جامعه آماری و تعیین حجم نمونه تحقیق، فهرست اولیه مؤلفه‌های استانی محیط کسب و کار استان کردستان با روش دلفی استخراج و بر این اساس، پرسشنامه پایش محیط کسب و کار، برای فعالان اقتصادی شناسایی شده در سراسر استان ارسال گردید. پرسشنامه‌های تکمیل شده با استفاده از روش فرایند تحلیل سلسله مراتبی که یکی از روش‌های تصمیم‌گیری چند معیاره می‌باشد. مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت و مهم‌ترین عوامل مؤثر بر فضای کسب و کار استان براساس نظر خبرگان شناسایی و اولویت‌بندی گردید.

۲- مبانی نظری

۱-۲- تعریف " فضای کسب و کار

منظور از فضای کسب و کار، عوامل مؤثر بر عملکرد واحدهای اقتصادی مانند کیفیت دستگاه‌های حاکمیت، ثبات قوانین و مقررات، کیفیت زیرساخت‌ها و غیره است که تغییر دادن آنها فراتر از اختیارات و قدرت مدیران بنگاه‌های اقتصادی است (میدری و قودجانی، ۱۳۸۷).

با تأمل در تعریف فوق مشخص می‌گردد که شناخت و بررسی فضای کسب و کار مقدم بر تجزیه و تحلیل کسب و کار و فعالیت‌های اقتصادی است. اگر کسب و کار هر نوع فعالیت تکرارشونده اقتصادی از قبیل تولید، خرید و فروش کالا و خدمات به قصد کسب منافع اقتصادی گفته شود (جزئیات پیش نویس قانون بهبود فضای کسب و کار - اتاق تعاون و اتاق بازرگانی ایران)، پرداختن به فضای کسب و کار، نحوه شکل‌گیری و گسترش کسب و کار را مشخص می‌کند. بر این اساس اگر این تعریف کسب و کار یعنی تولید و خرید و فروش کالا یا عرضه خدمات به منظور به دست آوردن سود را کسب و کار بدانیم، انواع مختلف کسب و کار عبارت خواهند بود از: کسب و کار خانگی، کسب و کار خانوادگی، کسب و کار روستایی، کسب و کار اینترنتی، کسب و کار کوچک و متوسط و کسب و کارهای بزرگ (احمدپور داریانی، ۱۳۸۱).

بر اساس مطالعات بانک جهانی در بیشتر کشورها برای راه‌اندازی یک کسب و کار هر چند کوچک باید ابتدا بر اساس نیاز بازار در مورد نوع محصول تولیدی تصمیم‌گیری و سپس برای تأمین سرمایه اولیه اقدام شود. کسب و کار برای شروع فعالیت باید در دفاتر رسمی ثبت گردد. پس از آن نیروی کار باید استخدام شود. هنگامی که مقدمات فراهم شد، شرکت تولید خود را آغاز می‌کند و برای اخذ استانداردها و کسب مجوز عرضه محصول به بازار تلاش می‌کند تا بتواند کیفیت محصولات خود را بالا ببرد. پس از ورود به بازار و کسب سود، شرکت موظف به پرداخت مالیات و عوارض خواهد بود. ممکن است شرکت برای صادرات کالای خود نیز برنامه‌ریزی کرده باشد. در این صورت فرآیندهای دیگری نیز به فعالیت شرکت افزوده می‌شود. در تمامی این مراحل نیاز به مراجعه به نهاد قانونی وجود دارد و حتی در صورتی که فعالیت تعطیل شده و یا شرکت نخواهد به فعالیت خود ادامه دهد و حتی در صورت ورشکستگی، برای تعطیلی کسب و کار و تقسیم دارایی‌های آن بین صاحبان و سهامداران لازم است مراحل را بر اساس مقررات انجام دهد. به این ترتیب هر کسب و کار از زمان شکل‌گیری تا انحلال کامل چرخه‌ای را طی می‌کند و در هر مرحله بر اساس قوانین و مقررات موجود برای شروع و تداوم فعالیت خود متحمل هزینه‌های گوناگون و صرف زمان می‌شود. بدیهی است هر چه این مراحل مشکل‌تر، پیچیده‌تر و پرهزینه‌تر باشند، انگیزه افراد و اشخاص حقیقی و حقوقی برای انجام و گسترش فعالیت‌ها کمتر می‌گردد. در گزارش‌های بانک جهانی مراحل گفته شده مورد توجه قرار گرفته و بر اساس آنها شاخص‌هایی برای سنجش سهولت آغاز و تداوم کسب و کار در تعامل با محیط شکل گرفته‌اند. معیارهایی که بانک جهانی برای اندازه‌گیری این شاخص‌ها در نظر می‌گیرد، بیانگر فضای کسب و کار در آن کشور می‌باشد که اصلی‌ترین آنها زمان و هزینه لازم برای طی هر یک از این مراحل می‌باشد. (عبداللهی و همکاران، ۱۳۹۲).

اولین مسأله‌ای که در هر طرح تجاری و برای هر صاحب کسب و کاری مطرح است، تضمین‌های لازم برای حفظ اصل سرمایه او (امنیت اقتصادی) و در مرحله بعد سودآور بودن این طرح و افزون بودن منافع کسب و کار از هزینه‌های آن است. هزینه‌های هر فعالیتی تابع دو دسته عوامل است:

۱) هزینه‌هایی که در فرآیندهای مختلف تولید انجام آنها ضروری است؛
 ۲) هزینه‌هایی که به دلیل نامناسب بودن محیط فعالیت اقتصادی بر صاحبان کسب و کار تحمیل می‌شود. گاهی این قبیل هزینه‌ها به اندازه‌ای بالاست که صاحبان کسب و کار رغبتی به استفاده از فرصت‌های اقتصادی پیدا نمی‌کنند (مومنی، ۱۳۸۶).

بانک جهانی تلاش می‌کند با بررسی محیط کسب و کار ماهیت این هزینه‌ها را شناسایی و برای کاهش هزینه‌های ناشی از محیط فعالیت اقتصادی راهکارهایی ارائه نماید. اگر زمان و هزینه صرف شده را نشانه‌های میزان سهولت راه‌اندازی و تداوم یک کسب و کار تلقی کنیم، حداقل یا حداکثر شدن آن به حجم و نوع قوانین مربوطه، میزان قانون‌مداری و حمایت نظام حقوقی از مالکیت افراد مربوط می‌شود. بنابراین کاهش زمان و هزینه راه‌اندازی و گسترش فعالیت‌های اقتصادی و ساده‌سازی و تضمین

اجرای دقیق و عادلانه قوانین جهت آماده کردن بستر مناسب برای فعالیت اقتصادی و ایجاد امنیت برای سرمایه‌گذار و حمایت از سرمایه‌گذار در مقابل تعرضات احتمالی آینده، گام‌های مؤثر در تسهیل کسب و کار می‌باشند. (اشرفی و فهیمی‌فر، ۱۳۹۰). طبق نتایج مطالعات بانک جهانی^۱، یکی از دلایل بیکاری بلندمدت در بسیاری از کشورها از جمله ایران، نامساعد بودن فضای کسب و کار است. اگرچه بخشی از تنگناهای ایجاد شده در بازار کار به عوامل ناشی از جانب عرضه، از جمله رشد بالای جمعیت، افزایش نرخ مشارکت زنان، افزایش سن ازدواج و عدم تطابق تخصص‌های نیروی کار با نیازهای بازار باز می‌گردد، لیکن نایبستی از نظر دور داشت که بسیاری از مشکلات مبتلا به بازار کار با فضای کسب و کار و دیوان‌سالاری به هم تنیده و پرپیچ و خم و بار سنگین قوانین و مقررات و مراحل اجرایی اخذ مجوز شروع به کار و نااطمینانی‌های مستولی بر تقاضای نیروی کار از سوی بنگاه‌های اقتصادی گره خورده است. به همین واسطه مدیریت موفق اقتصاد کلان مستلزم توانمندسازی بخش خصوصی از طریق کاستن از هزینه‌ها و ریسک‌های عاملان خصوصی و برداشتن موانع رقابت و اصلاح نظام کسب و کار است.

۲-۲- فضای کسب و کار در قوانین و برنامه‌های توسعه کشور

سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی نیز در دو بخش به موضوع کسب و کار اشاره نموده است. در ماده (۷) این سیاست‌ها جهت تسهیل و تسریع در امر سرمایه‌گذاری و همچنین صدور مجوز فعالیت‌های اقتصادی برای بخش غیر دولتی، ترتیبی اتخاذ شده تا درخواست پروانه‌ها و مجوزهای سرمایه‌گذاری و کسب و کار، حداکثر ظرف مدت ده روز پس از تاریخ ثبت، توسط مرجع ذیربط کتباً پاسخ داده شود. همچنین ماده (۹۱) این سیاست‌ها اتاق بازرگانی، صنایع و معادن و اتاق تعاون را به تهیه و ارائه پیش‌نویس قانون ایجاد فضای مساعد کارآفرینی و رفع موانع کسب و کار، موظف نموده است. فضای کسب و کار در برنامه‌های پنج ساله نیز مورد تأکید قرار گرفته است. اگرچه در برنامه‌های اول، دوم و سوم توسعه به صورت صریح و مستقیم به کسب و کار پرداخته نشده، اما با این وجود، در برنامه چهارم توسعه به شکل واضحی در دو ماده به بهبود فضای کسب و کار توجه نموده است. یکی ماده (۳۷) این قانون است که دولت را جهت ایجاد فضا و بسترهای مناسب و همچنین بهره‌وری نیروی کار به اقداماتی موظف نموده است و دیگری ماده (۴۱) که هدف آن را بهبود فضای کسب و کار در کشور و زمینه‌سازی توسعه اقتصادی و تعامل با جهان پیرامون بیان نموده است. در سیاست‌های کلی برنامه پنجم نیز موضوع بهبود فضای کسب و کار به عنوان یکی از راه‌های تحقق رشد پرشتاب و مستمر در نظر گرفته شده است و همچنین بهبود مستمر رتبه سهولت کسب و کار و حداقل دستیابی به مقام دوم منطقه تا پایان برنامه یکی از اهداف این برنامه به‌شمار می‌آید. در مجموع، فضای کسب و کار به عنوان یکی از شاخص‌های کلان در حوزه عملکرد اقتصاد کشور و زیرشاخص‌های آن، از موضوعاتی است که توجه ویژه‌ای را در مباحث اقتصادی و نیز قوانین و برنامه‌های توسعه‌ای کشور به خود جلب نموده است.

۲-۳- عوامل مؤثر بر فضای کسب و کار

عوامل مؤثر بر فضای کسب و کار را می‌توان به ۳ دسته عمده تقسیم نمود:

(۱) جایگاه نقش سیاست‌ها و برنامه‌ریزی‌های دولت،

(۲) نهادهای اقتصادی و ساز و کارهای رسمی و غیررسمی حاکم بر آنها،

(۳) نظام حقوقی و قضایی (وارث و همکاران، ۱۳۹۱).

۲-۳-۱- دولت

¹ World Bank

دولت از جهات، ابعاد و مسیرهای مختلف بر فعالیتهای اقتصادی اثرگذار است؛ به نحوی که سیاست‌های کلان اقتصادی و سیاسی دولت به شکل‌گیری یک نظام اقتصادی سالم، شکوفا، شفاف و توانمند منجر می‌شود و یا به گسترش اقتصاد زیرزمینی و فساد و در نتیجه یک اقتصاد ضعیف و ناکارآمد می‌انجامد.

دولت‌ها نقش مهمی در حمایت از حقوق مالکیت، فراهم کردن زیرساخت‌ها، عملکرد بازارهای پولی، مالی و نیروی انسانی، نظارت بر فعالیتهای اقتصادی و کنترل فساد دارند. کمک‌های بنگاه‌ها به اقتصاد نیز تحت تأثیر فضای آزاد، رقابتی و شفاف سرمایه‌گذاری است که دولت در شکل‌گیری و بهبود آن نقش عمده‌ای دارد.

دولت همچنین از راه‌های مختلفی بر فضای کسب و کار اثر منفی می‌گذارد: هزینه‌های غیرضروری تحمیل می‌کند، بی‌ثباتی و ریسک به‌وجود می‌آورد و فضای رقابت را نابرابر می‌کند. در یک جامعه فاقد دولت کارآمد، قوانین اجرا نمی‌شوند و کنترل فساد ناممکن است. این عوامل فعالان اقتصادی را به بخش غیررسمی سوق می‌دهد.

۲-۳-۲- نهادهای اقتصادی

شکل‌گیری روابط مناسب میان بخش‌های مختلف اقتصادی، تنظیم روابط میان کارکنان و کارفرمایان، کسب اعتبارات مورد نیاز فعالان اقتصادی توسط نظامی ساختار یافته و جامع و بسیاری از روابط و مناسبات دیگر در سایه ساماندهی نهادهای اقتصادی است که بدون شکل‌گیری و تقویت آنان اطمینان لازم برای سرمایه‌گذاران حاصل نمی‌شود. عدم وجود نهادهای اقتصادی مناسب که پشتیبان فعالیتهای اقتصادی سالم می‌باشد و شکل‌گیری محیط نامناسب کسب و کار، هزینه‌های بیشتری بر کسب و کارهای کوچک تحمیل می‌کند، این در حالی است که کسب و کارهای بزرگ قدرت بیشتری در تأثیرگذاری بر محیط پیرامون خود دارند. آنها می‌توانند با استفاده از رسانه‌ها و ارتباط مستقیم با سیاست‌گذاران و صرف هزینه‌های تبلیغاتی و سایر ابزارهای مؤثر بر افکار عمومی، مشکلات خود را به تصمیم‌گیران انتقال داده، محیط را به نفع خود تغییر دهند و از تغییرات ناخواسته تا حد زیادی جلوگیری کنند، اما مؤسسات کوچک و فعالان کم‌توان به‌دلیل عدم توانایی در مقابله با این مشکلات، به ناچار فعالیت خود را تعطیل می‌نمایند.

ساماندهی نهادهای مناسب و رسمی موجب تقویت فعالان اقتصادی شده و آنان با پشت‌گرمی این نهادها به آینده امیدوار شده و در نتیجه شرکت‌های خصوصی ایجاد اشتغال می‌کنند و روی استعدادها سرمایه‌گذاری می‌کنند. به این ترتیب افراد از استعدادهای خود بهره می‌برند، تولیدات مورد نیاز جامعه را فراهم می‌کنند و به عنوان مالیات‌دهندگان عمده امکان ارائه خدمات اجتماعی، بهداشت و غیره را فراهم می‌کنند.

۲-۳-۲- نظام حقوقی

در ادبیات اقتصادی سرمایه‌گذاران را به آهویی تشبیه می‌کنند که با هوش و ذکاوت خویش با احساس کمترین خطری از صحنه می‌گریزند و لذا کلیه سرمایه‌گذاران با حساسیت فوق‌العاده‌ای شرایط عمومی حاکم بر فعالیت خویش را می‌سنجند. از نظر آنان سرمایه‌گذاری نیاز به اطمینان از امنیت اقتصادی دارد که تأمین آن در سایه قوانین کارآمد و نظام حقوقی که اجرای آنها را ضمانت کند، ممکن می‌شود. به عبارت روشن‌تر سرمایه‌گذار باید اطمینان داشته باشد که هیچ خطری سرمایه او را تهدید نمی‌کند و در صورتی که به هر دلیلی سرمایه او مورد تعرض قرار گرفت، نظام حقوقی و قضایی حاکم بر کشور قادر است از سرمایه او دفاع کرده و رفع تعرض نماید، فعالیتهای اقتصادی مورد حمایت قوانین مناسب بوده و در آنها حقوق مالکیت شفاف، هزینه‌ها و زمان رسیدگی به حل اختلاف پایین، تعاملات اقتصادی قابل پیش‌بینی و طرفین قرارداد از سوء استفاده و تجاوز محفوظ باشند، هر کس به نظام حقوقی و قضایی نیاز پیدا کرد، بتواند به آنها در حداقل زمان ممکن دسترسی داشته و پیاده کردن آنها آسان باشد. البته

وجود قوانین جامع و بدون ابهام و ابهام که توسط افراد قابل تفسیر به رأی نباشد، در این مورد یک امتیاز محسوب می‌شود. ضمانت اجرای این قوانین نیز نیازمند ساز و کارهای تعریف شده و مناسب است که برای فعالان اقتصادی امیدبخش و اطمینان‌آفرین می‌باشد.

۲-۴- جایگاه ایران در گزارش کسب و کار بانک جهانی:

جدول زیر رتبه ایران را طی سال‌های ۲۰۰۶-۲۰۱۵ در میان کشورهای جهان نشان می‌دهد (شایان ذکر است که تا سال ۲۰۰۵ در گزارشات فضای کسب و کار، کشورها در زمینه سهولت کسب و کار رتبه‌بندی نمی‌شدند). رتبه سهولت کسب و کار ایران از ۱۱۳ در سال ۲۰۰۶ به ۲۰۱۵ در سال ۲۰۱۴ سقوط نموده است و در طول این سال‌ها تنها در سال‌های ۲۰۱۰، ۲۰۱۴ و ۲۰۱۵ با صعود و بهبود همراه بوده و در سایر سال‌ها همواره دچار تنزل و سقوط شده است. از جمله عوامل مؤثر در این خصوص می‌توان به تغییرات شاخص‌های مورد مطالعه در گزارشات و تعداد کشورهای مورد مطالعه اشاره نمود. همچنین، تغییرات در قوانین و مقررات کسب و کار در محاسبه شاخص و رتبه سهولت کسب و کار در کشور تأثیر به‌سزایی داشته است. رتبه کلی کسب و کار ایران در سال ۲۰۱۵ با ۲ پله بهبود نسبت به سال قبل از آن، به ۱۳۰ در بین ۱۸۹ کشور دنیا رسیده است.

جدول ۱- رتبه ایران در میان کشورهای جهان از نظر شاخص سهولت کسب و کار

شرح	۲۰۰۶	۲۰۰۷	۲۰۰۸	۲۰۰۹	۲۰۱۰	۲۰۱۱	۲۰۱۲	۲۰۱۳	۲۰۱۴ (بازبینی)	۲۰۱۵
رتبه	۱۱۳	۱۱۹	۱۳۸	۱۴۲	۱۳۱	۱۴۰	۱۴۴	۱۴۵	۱۳۲	۱۳۰
تعداد کشورهای مورد مقایسه	۱۷۵	۱۷۵	۱۸۱	۱۸۳	۱۸۳	۱۸۳	۱۸۳	۱۸۵	۱۸۹	۱۸۹

منبع: گزارشات انجام کسب و کار بانک جهانی، ۲۰۰۶ - ۲۰۱۵ و محاسبات کارشناسی

جدول ۲- رتبه ایران در میان کشورهای جهان به تفکیک زیرشاخص‌های انجام کسب و کار

ردیف	شاخص	۲۰۱۱	۲۰۱۲	۲۰۱۳	۲۰۱۴ (بازبینی)	۲۰۱۵
	سهولت کسب و کار (رتبه کلی)	۱۴۰	۱۴۴	۱۴۵	۱۳۲	۱۳۰
۱	شروع کسب و کار	۴۲	۵۳	۸۷	۷۰	۶۲
۲	اخذ مجوزهای ساختمانی	۱۴۳	۱۶۴	۱۶۶	۱۶۱	۱۷۲
۳	دسترسی به انرژی الکتریکی	-	۱۶۲	۱۶۳	۱۱۹	۱۰۷
۴	ثبت مالکیت	۱۵۶	۱۶۳	۱۶۵	۱۵۹	۱۶۱
۵	اخذ اعتبار	۸۹	۹۸	۸۳	۸۶	۸۹
۶	حمایت از سرمایه‌گذاران	۱۶۷	۱۶۶	۱۵۰	۱۴۳	۱۵۴
۷	پرداخت مالیات	۱۱۵	۱۲۶	۱۲۹	۱۱۸	۱۲۴
۸	تجارت برون مرزی	۱۳۱	۱۳۸	۱۴۳	۱۵۵	۱۴۸
۹	اجرا و الزام آور بودن قراردادهای	۴۹	۵۰	۵۳	۶۷	۶۶
۱۰	توانایی در پرداخت	۱۱۱	۱۱۸	۱۲۶	۱۳۷	۱۳۸

					دیون	
--	--	--	--	--	------	--

منبع: گزارشات انجام کسب و کار بانک جهانی، ۲۰۱۱-۲۰۱۵ و محاسبات کارشناسی

۲-۵- جایگاه استان کردستان در گزارش پایش محیط کسب و کار در تابستان ۱۳۵۹ (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی)

در جدول (۳) نتیجه ارزیابی تشکلهای اقتصادی از ۲۱ مؤلفه محیط کسب و کار در طول دوره‌های (بهار ۱۳۹۲ الی تابستان ۱۳۹۵) در خصوص استان کردستان (شامل تشکلهای سراسری) نشان داده شده است.

جدول ۳- ارزیابی تشکلهای اقتصادی مشارکت‌کننده از مؤلفه‌های محیط کسب و کار در فصول گذشته استان کردستان (شامل تشکلهای سراسری) و به ترتیب ارزیابی کل دوره‌ها

میانگین کل ۹۵-۹۰	۱۳۹۵		۱۳۹۴				۱۳۹۳				۱۳۹۲				استان کردستان		
	تابستان	بهار	سال	زمستان	پاییز	تابستان	بهار	سال	زمستان	پاییز	تابستان	بهار	سال	زمستان		پاییز	تابستان
۶/۳۰	۶/۱۹	۵/۸۱	۶/۷۳	۶/۲۴	۷/۱۹	۷/۳۵	۶/۱۳	۶/۹۴	۶/۸۶	۷/۲۱	۷/۲۸	۶/۴۲	۶/۴۱	۶/۵۵	۶/۲۴	۶/۵۰	۶/۳۵

منبع: گزارش پایش محیط کسب و کار در تابستان ۱۳۵۹ (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی)

در جدول (۴) نیز نتیجه ارزیابی تشکلهای اقتصادی از ۲۳ مؤلفه محیط کسب و کار در تابستان ۱۳۹۵ در خصوص استان کردستان (شامل تشکلهای سراسری) و میانگین ارزیابی نهایی هر مؤلفه نشان داده شده است.

جدول ۴- میانگین ساده ارزیابی ۲۶۱ تشکل اقتصادی کشور از مؤلفه‌های محیط کسب و کار در تابستان ۱۳۹۵ در استان کردستان (شامل تشکلهای سراسری)

کردستان	استان
۴	تعداد تشکلهای مشارکت‌کننده
	مؤلفه‌ها (به ترتیب ارزیابی نامساعد)
۸/۳۲	مشکل دریافت تسهیلات از بانکها
۸/۰۶	نرخ بالای بیمه اجباری نیروی انسانی
۷/۸۴	ضعف بازار سرمایه در تأمین مالی تولید و نرخ بالای تأمین سرمایه از بازار غیررسمی
۸/۳۶	بی‌تعهدی شرکتها و مؤسسات دولتی به پرداخت به موقع بدهی خود به پیمانکاران
۶/۸۸	وجود مفاسد اقتصادی در دستگاههای حکومتی
۶/۹۷	عرضه کالاهای خارجی قاچاق در بازار داخلی
۷/۶۳	برگشت چک‌های مشتریان و همکاران
۶/۲۷	بی‌ثباتی قوانین و مقررات مربوط به تولید و سرمایه‌گذاری
۶/۱۹	تولید کالاهای غیراستاندارد، تقلبی و عرضه نسبتاً بدون محدودیت آن به بازار
۳/۲۷	محدودیت قانون کار در تعدیل و جابه‌جایی نیروی کار
۶/۴۲	زیاد بودن تعطیلات رسمی
۵/۲۶	اعمال تحریم‌های بین‌المللی علیه کشورمان
۶/۸۲	ضعف دادسراها در رسیدگی مؤثر به شکایتها و اجبار طرف‌های قرارداد به انجام تعهدات
۶/۰۱	بی‌ثباتی در قیمت مواد اولیه
۵/۷۷	تمایل مردم به خرید کالاهای خارجی و تقاضای کم برای محصولات ایرانی مشابه
۵/۵۵	تعرفه پایین کالاهای وارداتی و رقابت غیرمنصفانه محصولات رقیب خارجی در بازار
۵/۷۴	موانع تعرفه‌ای صادرات محصولات و واردات مواد اولیه
۴/۷۷	قیمت‌گذاری غیرمنطقی محصولات تولیدی توسط دولت و نهادهای حکومتی

۵/۵۵	کمبود نیروی انسانی ماهر و آموزش دیده
۴/۹۲	فقدان دسترسی به فناوری مورد نیاز
۶/۲۵	ضعف نظام توزیع و مشکلات رساندن محصول به دست مصرف‌کننده
۵/۹۸	ضعف زیرساخت‌های حمل و نقل
۳/۴۸	ضعف زیرساخت‌های تأمین برق
۶/۱۹	میانگین استانی

منبع: گزارش پایش محیط کسب و کار در تابستان ۱۳۵۹ (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی)

۳- پیشینه تحقیق

۱-۳- مطالعات انجام شده در خارج از کشور

استیگلیتز (۱۹۹۹) در مقاله‌ای با مقایسه دو رویکرد متفاوت کشورهای چین و روسیه در افزایش نقش بخش خصوصی در اقتصاد، نشان داد کشور روسیه سیاست واگذاری شرکت‌های دولتی به بخش خصوصی را برگزید و در این مسیر با کاهش رشد اقتصادی و افزایش نابرابری روبه‌رو شد، اما چین به جای واگذاری شرکت‌های دولتی به بخش خصوصی، محیط را برای سرمایه‌گذاری و کسب و کار مناسب کرد و با این کار نه تنها سهم بخش خصوصی در اقتصاد چین به شدت افزایش یافت، بلکه ۵۰۰ میلیون چینی نیز از فقر نجات یافتند.

ریتان (۲۰۰۰) ۴۲ فاکتور مهم در دسترسی بنگاه‌ها به اعتبارات و منابع مالی را در ۶ گروه تقسیم‌بندی نموده است. این گروه‌ها شامل ویژگی‌ها و شخصیت مدیر واحد، تجربه مدیر، مشخصات کالا یا خدمت، شرایط و مشخصات بازار، مشخصات سازمان و جنبه‌های مالی می‌باشند.

برگ و کازس (۲۰۰۷) در مقاله‌ای تحت عنوان "شاخص‌های فضای کسب و کار: مسائل مربوط به اندازه‌گیری و مفاهیم اساسی" به بررسی شاخص‌های فضای کسب و کار پرداختند. مقاله مذکور با روشی توصیفی به بررسی انتقادی از شاخص استخدام نیروی کار و سیاست‌های این شاخص پرداخته است. از یک طرف مفاهیم و همچنین کاربردهای سیاستی استخدام نیروی کار را با به کارگیری اجزاء شاخص جهانی فضای کسب و کار نشان داده و از سوی دیگر انعطاف‌پذیری در قوانین بین‌المللی کار، حداقل دستمزد، اخراج نیروی کار، جداسازی پرداخت‌ها، ساعت کار، مرخصی سالانه و نهایتاً هزینه‌های نیروی کار بدون دستمزد را ارزیابی نموده است. نتایج این مطالعه حاکی از آن است که کشورهای مورد مطالعه در این پژوهش با دخالت کمتر در این امور، رتبه بهتری را در شاخص استخدام نیروی کار به خود اختصاص داده‌اند.

چاوایس و کلاپر (۲۰۱۰) با استفاده از یک بانک اطلاعاتی مشتمل بر ۷۰۰۰۰ بنگاه عمدتاً کوچک، در بین ۱۰۰ کشور به مطالعه نظام‌مند استفاده از روش‌های مختلف تأمین مالی برای بنگاه‌های نوپا پرداختند. این مطالعه به بررسی نوع تأمین مالی که بنگاه‌های نوپا در مقایسه با بنگاه‌های رشد یافته و قدیمی انتخاب می‌کنند و ارتباط آن را با محیط کسب و کار پرداخته شد.

کالپر و لائو (۲۰۱۲) در مقاله خود ثبت شرکت‌ها را در ۹۲ کشور جهان مورد مطالعه قرار دادند و به بررسی چگونگی سهولت ثبت کسب و کار جدید پرداخته و اثرگذاری اصلاحات ثبت شرکت‌ها را بر روی ثبت شرکت‌های جدید مطالعه نمودند. نتایج تحقیق بیانگر این است که اصلاحات کوچک (در کل کمتر از ۴۰ درصد) اثر قابل توجهی بر کاهش هزینه‌ها، برای ایجاد شرکت‌های جدید ندارد؛ همچنین کار آفرینی برای پویایی اقتصاد مدرن ضروری بوده و با رشد اقتصادی مرتبط است.

۳-۲- مطالعات انجام شده در داخل کشور

مرادحاصل و همکاران (۱۳۸۷) در پژوهشی با عنوان "اثر فناوری اطلاعات و ارتباطات بر فضای کسب و کار و تسهیل تجاری" با استفاده از مبانی نظری موجود، دو مدل پایه مربوط به عوامل مؤثر بر فضای کسب و کار و تسهیل تجاری را استخراج نموده و برای دو گروه از کشورهای در حال توسعه و توسعه‌یافته به بررسی تأثیر فناوری اطلاعات و ارتباطات بر فضای کسب و کار و تسهیل تجاری پرداختند. نتایج حاکی از تأثیر معنادار فناوری اطلاعات و ارتباطات بر فضای کسب و کار و تسهیل تجاری در کشورهای توسعه یافته و نامشخص بودن این اثر در کشورهای در حال توسعه است.

جعفری اسکندری و همکاران (۱۳۸۹) در تحقیقی با عنوان "ارزیابی فضای کسب و کار صنعتی ایران در حمایت از بخش خصوصی با رویکرد کارت امتیازی متوازن" نتایج مطالعات مؤسسه مطالعات اقتصادی را در چهار جنبه مالی، مشتری، فرآیندهای داخلی و رشد و یادگیری دسته‌بندی و تحلیل نمودند. شاخص‌های استخراج شده پس از تحلیل وضعیت موجود فضای کسب و کار ایران و چالش‌های پیش روی این بخش، با تحلیل فرایند سلسله مراتبی فازی وزن‌دار گردیده و متناسب با آنها راهبردهایی برای توانمندسازی بخش خصوصی با نظر خواهی از خبرگان طراحی و ۶۲ راهبرد کلان شناسایی و سپس جهت انتخاب مؤثرترین راهبردها از روش تاپسیس جهت اولویت‌بندی استفاده و با نظر خواهی در نهایت ۱۶ راهبرد کلان انتخاب گردید.

وارث و همکاران (۱۳۹۱) در پژوهشی شاخص‌های فضای کسب و کار را بر اساس اهمیت هر یک از این شاخص‌ها در منطقه، اولویت‌بندی نمودند. در این پژوهش با به کارگیری داده‌های سال ۲۰۱۰ و ۲۰۱۱ مؤسسه Doing Business وابسته به بانک جهانی، و با استفاده از تکنیک تاپسیس، نخست به ترسیم نقطه آرمانی فضای کسب و کار در منطقه مورد نظر سند چشم‌انداز بیست ساله ایران پرداختند و سپس با استفاده از تکنیک آنتروپی، شاخص‌های فضای کسب و کار را بر اساس اهمیت هر یک از این شاخص‌ها در منطقه، اولویت‌بندی نموده است. در پایان با تعیین شکاف موجود میان وضعیت حاضر کشور با وضعیت آرمانی ترسیم شده در هر یک از شاخص‌ها و زیر شاخص‌ها به ارائه اصلاحات مورد نیاز برای رسیدن به وضعیت آرمانی در منطقه پرداخته است.

فیض پور و همکاران (۱۳۹۰) در مطالعه‌ای اهمیت معیار پرداخت مالیات را نسبت به سایر معیارهای فضای کسب و کار از نگاه کارشناسان صنعتی، صنعتگران و متولیان بخش صنعت استان یزد با استفاده از روش AHP مورد بررسی قرار دادند. نتایج این مطالعه بیانگر آن است که بر اساس گزارش‌های جهانی، در میان ده زیر شاخص فضای کسب و کار، چگونگی وضعیت پرداخت مالیات در ایران طی سال‌های ۲۰۰۷-۲۰۱۲ از وضعیت مناسبی برخوردار نبوده و رتبه آن تنزل یافته است. با این وجود، اولویت شاخص‌های فضای کسب و کار از نگاه متولیان، کارشناسان و صنعتگران استان یزد بیانگر اهمیت و اولویت پایین‌تر شاخص پرداخت مالیات نسبت به سایر شاخص‌های فضای کسب و کار است.

اشرفی و فهیمی فر (۱۳۹۰) طی تحقیقی با عنوان "بررسی شاخص‌های بهبود فضای کسب و کار با تأکید بر جایگاه ایران" به بررسی و مقایسه شاخص‌های مرتبط با بهبود فضای کسب و کار بین ایران و کشورهای همسایه پرداختند. بر اساس نتایج تحقیق، شاخص‌های الزام آور بودن اجرای قراردادهای، شروع یک کسب و کار، اخذ اعتبار، پرداخت مالیات، انحلال یک فعالیت، تجارت برون مرزی، ثبت و انتقال مالکیت، اخذ مجوز و در نهایت شاخص حمایت از سرمایه‌گذاران به ترتیب به طور میانگین دارای کمترین میزان رتبه در کشور ایران بوده‌اند.

عبدالهی و همکاران (۱۳۹۲) در مطالعه‌ای به بررسی اثر شاخص‌های فضای کسب و کار بر رشد اقتصادی ایران و مقایسه آن با کشورهای عضو سازمان همکاری و توسعه اقتصادی (OECD) طی سال‌های ۲۰۰۶-۲۰۱۱ با استفاده از تکنیک‌های اقتصادسنجی و اطلاعات آماری بانک جهانی و سایت فضای کسب و کار پرداختند. نتایج پژوهش حاکی از اثرگذاری بیشتر

شاخص‌های حمایت از سهامداران خرد، اخذ اعتبار و اجرای قراردادهای بر رشد اقتصادی کشورهای مورد بررسی می‌باشد که توجه به این شاخص‌ها و بهبود آنها می‌تواند تأثیر به‌سزایی بر رشد اقتصادی کشورهای مورد بررسی به همراه داشته باشد.

۴- روش تحقیق

ساختار فرایند تحلیل سلسله‌مراتبی

همان‌گونه که بیان شد، یکی از اهداف این تحقیق اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر فضای کسب و کار استان از طریق فرآیند تحلیل سلسله‌مراتبی می‌باشد. روش فرایند تحلیل سلسله‌مراتبی (AHP) بر اساس تحلیل مغز انسان برای مسائل پیچیده و فازی توسط محقق به نام توماس ال - ساعتی در سال ۱۹۷۰ پیشنهاد گردید. در دنیای امروزی توافق روی این موضوع که اهمیت یک هدف از دیگری بیشتر است، کاری بس دشوار می‌باشد. روش (AHP) ما را قادر می‌سازد تا به وسیله ساده نمودن و تسریع فرآیندهای تصمیم‌گیری طبیعی خود، تصمیمات مؤثری را در مورد موضوعات پیچیده اتخاذ نمائیم. (صامتی و همکاران، ۱۳۸۲)

اولین مرحله از فرایند تحلیل سلسله‌مراتبی طراحی پرسشنامه می‌باشد. در این بخش با استفاده از معیارهای استاندارد شده، پرسشنامه گردآوری داده‌ها طراحی شده است. در این پرسشنامه تعداد پرسش‌ها متناسب با تعداد معیارها است. پرسش‌ها به صورت مقایسه بین هر یک از معیارها و جایگزین‌ها طراحی شده است که پرسش شونده باید براساس آن پاسخ گوید.

مرحله دوم تعیین جامعه و نمونه است. جامعه آماری کلیه فعالان اقتصادی؛ سرمایه‌گذاران و صاحب نظران مطلع استان در بخش‌های صنعت؛ معدن؛ خدمات؛ کشاورزی و حمل و نقل می‌باشند. با عنایت به عدم اطلاع از واریانس جامعه و احتمال موفقیت یا عدم موفقیت متغیرها و عدم امکان استفاده از فرمول‌های آماری برای برآورد حجم نمونه از جدول مورگان (جدول نمونه‌گیری مورگان برای محاسبه حجم نمونه) استفاده شد که در نتیجه حجم نمونه ۱۱۰ نفر تعیین گردید.

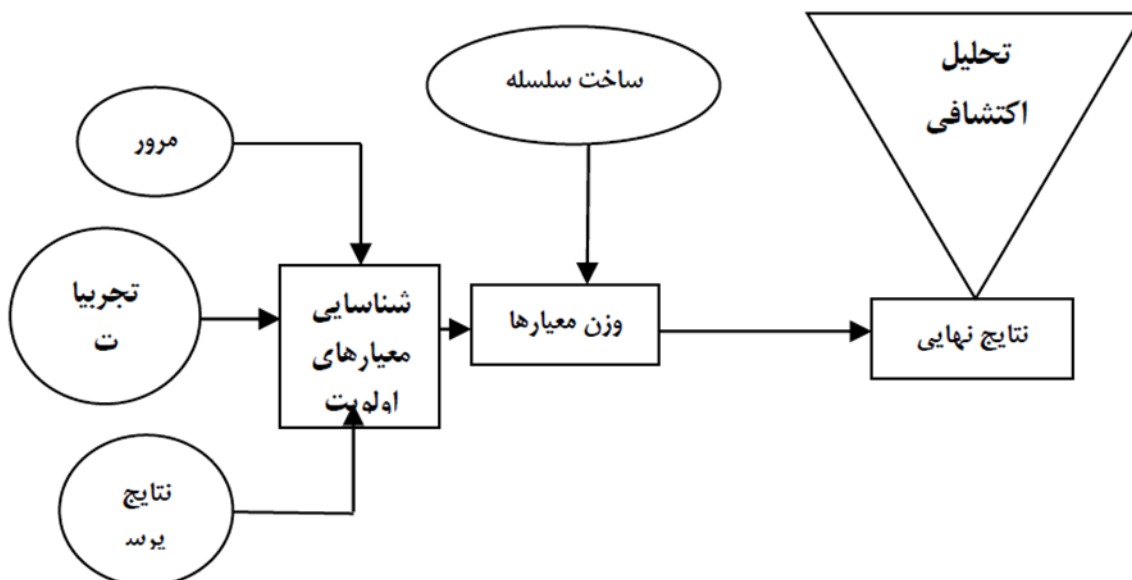
سومین مرحله تبیین جدول مقایسه زوجی می‌باشد. در روش (AHP) با استفاده از منطق فازی که به صورت پیوستاری است، جدولی ۹ یا ۱۱ درجه‌ای تهیه می‌شود. این جدول دارای اعداد صحیح ۱ تا ۹ یا ۱ تا ۱۱ می‌باشد که برای هر وضعیت از مقایسه، یک عدد در نظر گرفته می‌شود. قطر ماتریس این مقیاس به طور طبیعی عدد ۱ است زیرا در مقایسه ماتریسی، مقایسه دو جایگزین مشابه یکسان خواهد بود. از سوی دیگر معکوس مقایسه دو جایگزین با یکدیگر در خصوص یک معیار به صورت کسری ثبت خواهد شد (صامتی و همکاران، ۱۳۸۲). لازم به ذکر است در این پژوهش از طیف پنج درجه‌ای (با حذف مقادیر بینابینی ۸ و ۲، ۴ و ۶) استفاده شده که نتایج یکسانی به دست می‌دهد.

استخراج اولویت‌ها چهارمین مرحله از فرایند تحلیل سلسله‌مراتبی می‌باشد. استخراج اولویت به معنای مرتب کردن جایگزین‌ها در هر یک از معیارها است. در این مرحله همچنین باید اولویت یا وزن هر معیار نسبت به دیگر معیارها تعیین شود. برای تعیین اولویت هر یک از گروه‌های مقایسه شده گذر از دو مرحله "نرمال سازی" و محاسبه "میانگین موزون" لازم است.

۴-۱- تحلیل و رتبه بندی متغیرهای تحقیق

پرسش اصلی در این پژوهش، اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر فضای کسب و کار استان بوده که سطح هدف را در درخت سلسله‌مراتبی تشکیل می‌دهد. در دومین سطح درخت سلسله‌مراتبی، معیارهایی که بر اساس آنها هدف فوق محقق می‌شود، به سه حوزه کلی استانی، ملی و فراملی تقسی بندی می‌شوند. در سطح سوم، با استفاده از نظر متخصصین و افراد خبره در زمینه موضوع از پنج بخش اقتصادی (شامل صنعت؛ معدن؛ خدمات؛ کشاورزی و حمل و نقل) و نامگرها (عوامل و شاخص‌های تأثیرگذار بر فضای کسب و کار استان) تعیین گردیدند. در نهایت، آخرین سطح سلسله‌مراتبی یعنی جایگزین‌ها تشکیل گردید که ۵۱

نماگر را شامل شده و هدف از این پژوهش تعیین نماگرهای اولویت‌دار مؤثر بر فضای کسب و کار استان کردستان می‌باشد. نمودار (۱) فرآیند انجام این پژوهش را نمایش می‌دهد.

نمودار ۱- فرآیند انجام پژوهش

همان گونه که بیان شد، نماگرهای مطرح شده در پرسشنامه این تحقیق جمعاً به تعداد ۵۱ نماگر در سه حوزه استانی (۲۶ نماگر)، ملی (۲۲ نماگر) و فراملی (۳ نماگر) ارائه گردیده و از پاسخ‌دهندگان خواسته شده که میزان نقش و تأثیر هر یک را بر فضای کسب و کار استان مشخص نمایند. فردی که پرسشنامه را تکمیل می‌نماید، باید در جواب این سؤال که آیا این عامل را بر فضای کسب و کار مؤثر می‌داند، میزان تأثیر آن عامل را مشخص نماید. عدم تأثیر با مقدار عددی یک، تا حدی مؤثر با مقدار عددی ۲، نسبتاً مؤثر با مقدار عددی ۳، بسیار مؤثر با مقدار عددی ۴ و کاملاً مؤثر با مقدار عددی ۵ تعریف شده است.

جدول ۵ - نحوه پاسخ دهی به سوالات

پاسخ	۱	۲	۳	۴	۵
میزان تأثیر	عدم تأثیر	تا حدی مؤثر	نسبتاً مؤثر	بسیار مؤثر	کاملاً مؤثر

میانگین کل سوالات برابر ۲/۸۶ و میانگین سوالات استانی برابر ۲/۶۲ و ملی برابر ۳/۰۲ و فراملی برابر ۳/۹۳ می‌باشد. بنابراین عوامل فراملی نسبت به دیگر عوامل، تأثیر بیشتری در فضای کسب و کار دارند و همچنین عوامل ملی از عوامل استانی، کمی بیشتر بر فضای کسب و کار تأثیر دارند. براساس نمونه جمع آوری شده به تعداد ۱۱۰ پرسشنامه که در آن افراد با وزندهی به نماگرهای مشخص شده، عوامل مؤثر بر فضای کسب و کار استان را اولویت بندی نموده‌اند و همچنین با کمک نرم افزار اکسپرت چویز (۱۱)، پس از ورود داده‌ها، فرآیند تحلیل سلسله مراتبی (AHP) انجام شده است و نتایج خروجی آن در مطالب پیش‌رو آمده است.

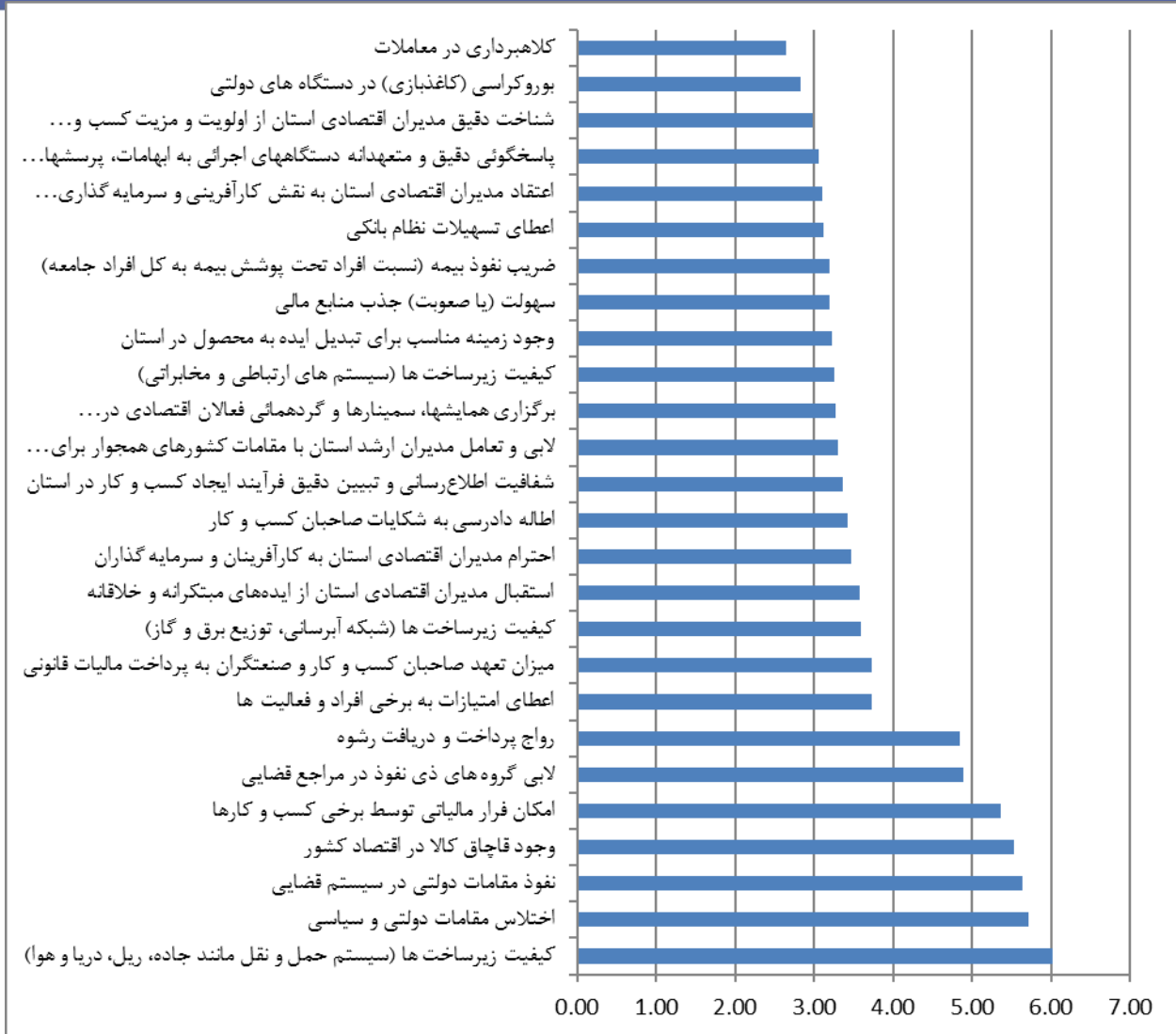
در جدول زیر بر اساس نتایج فرآیند تحلیل سلسله مراتبی، رتبه‌بندی نماگرها انجام شده است. بنابراین، از لحاظ بیشترین تأثیر در فضای کسب و کار، رتبه اول تورم، رتبه دوم قانون ورشکستگی و رتبه سوم کیفیت زیر ساخت‌های سیستم حمل و نقل مانند جاده، ریل، دریا و هوایی می‌باشد. رتبه چهارم نیز در اختیار نماگر خلاءهای قانونی برای عدم پرداخت مالیات و رتبه پنجم مربوط به شناور بودن نرخ ارز می‌باشد. همان‌گونه که ملاحظه می‌گردد، از ۵ نماگر اول از جهت تأثیرگذاری بر فضای کسب و کار استان، ۲ نماگر در حوزه فراملی، ۲ نماگر در حوزه ملی و یک نماگر در حوزه استانی می‌باشد.

جدول ۶- رتبه بندی کل نماگرهای تحقیق بر اساس نتایج فرآیند تحلیل سلسله مراتبی

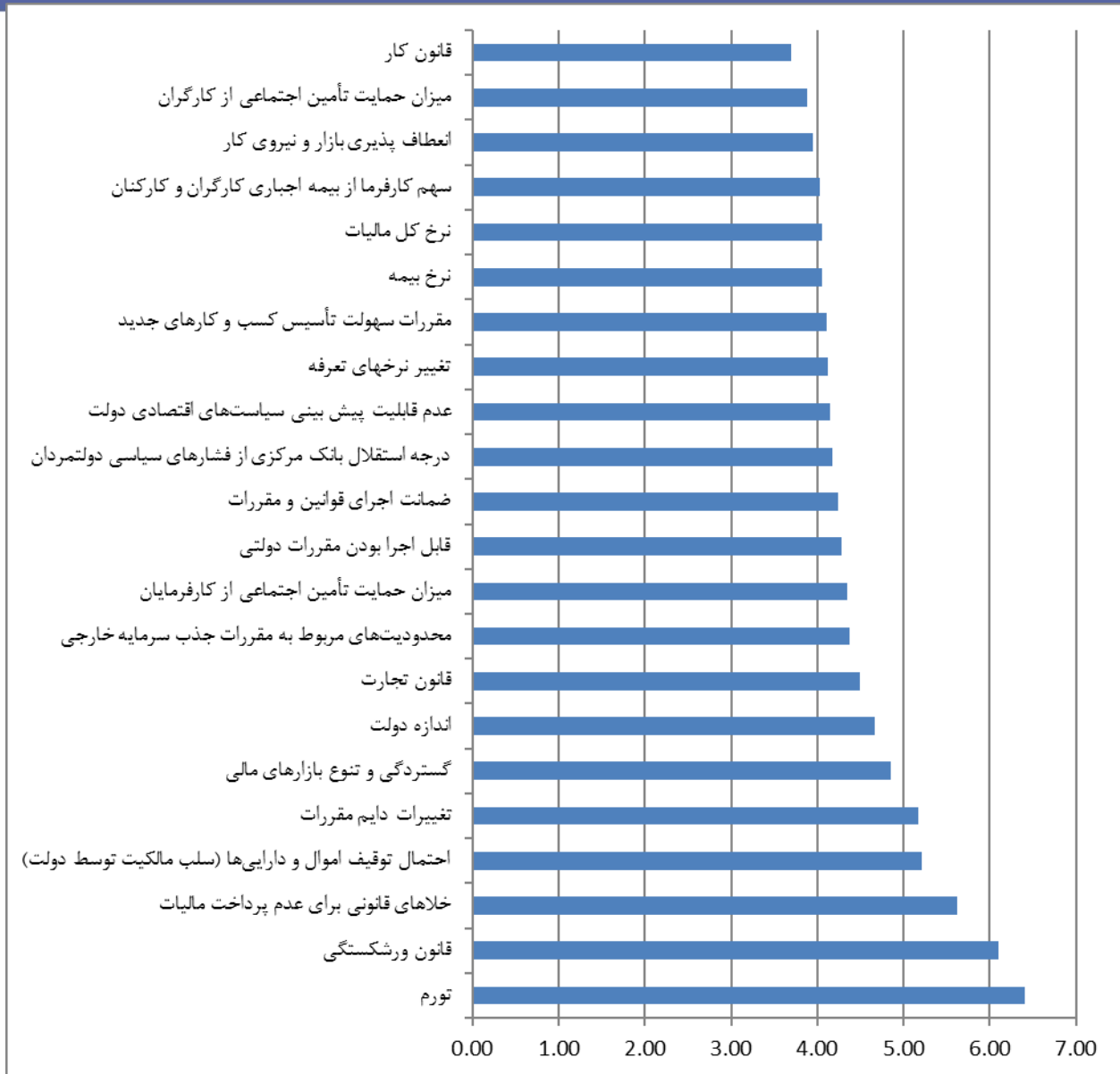
رتبه	نماگرها	حوزه	سهم (درصد)
1	تورم	ملی	۲۱/۸۹٪
2	قانون ورشکستگی	ملی	۲۱/۷۶٪
3	کیفیت زیرساخت‌ها (سیستم حمل و نقل مانند جاده، ریل، دریا و هوا)	استانی	۲۱/۶۷٪
4	تحریم های بین‌المللی	فراملی	۲۱/۶۳٪
5	شناور بودن نرخ ارز	فراملی	۲۱/۵۸٪
6	اختلاس مقامات دولتی و سیاسی	استانی	۲۱/۵۳٪
7	نفوذ مقامات دولتی در سیستم قضایی	استانی	۲۱/۵۰٪
8	وجود قاچاق کالا در اقتصاد کشور	استانی	۲۱/۴۵٪
9	احتمال توقیف اموال و دارایی‌ها (سلب مالکیت توسط دولت)	ملی	۲۱/۴۳٪
10	امکان فرار مالیاتی توسط برخی کسب و کارها	استانی	۲۱/۳۸٪
11	تغییرات دایم مقررات	ملی	۲۱/۳۵٪
12	گسترده‌گی و تنوع بازارهای مالی	ملی	۲۱/۲۳٪
13	رقابت محصولات خارجی با محصولات داخلی	فراملی	۲۱/۲۲٪
14	لابی گروه‌های ذی نفوذ در مراجع قضایی	استانی	۲۱/۱۷٪
15	رواج پرداخت و دریافت رشوه	ملی	۲۱/۱۵٪
16	اندازه دولت	ملی	۲۱/۰۹٪
17	قانون تجارت	ملی	۲۱/۰۲٪
18	محدودیت‌های مربوط به مقررات جذب سرمایه خارجی	ملی	۱۱/۹۴٪
19	میزان حمایت تأمین اجتماعی از کارفرمایان	ملی	۱۱/۸۹٪
20	قابل اجرا بودن مقررات دولتی	ملی	۱۱/۸۷٪
21	ضمانت اجرای قوانین و مقررات	ملی	۱۱/۸۵٪
22	درجه استقلال بانک مرکزی از فشارهای سیاسی دولتمردان	ملی	۱۱/۸۳٪
23	عدم قابلیت پیش بینی سیاست‌های اقتصادی دولت	ملی	۱۱/۸۰٪
24	خلاءهای قانونی برای عدم پرداخت مالیات	ملی	۱۱/۷۹٪
25	تغییر نرخ‌های تعرفه	ملی	۱۱/۷۸٪
26	مقررات سهولت تأسیس کسب و کارهای جدید	ملی	۱۱/۷۷٪
27	نرخ بیمه	ملی	۱۱/۷۵٪
28	نرخ کل مالیات	ملی	۱۱/۷۵٪
29	سهم کارفرما از بیمه اجباری کارگران و کارکنان	ملی	۱۱/۷۴٪
30	انعطاف پذیری بازار و نیروی کار	ملی	۱۱/۷۰٪
31	میزان حمایت تأمین اجتماعی از کارگران	ملی	۱۱/۶۸٪
32	اعطای امتیازات به برخی افراد و فعالیت‌ها	استانی	۱۱/۶۵٪
33	میزان تعهد صاحبان کسب و کار و صنعت‌گران به پرداخت مالیات قانونی	استانی	۱۱/۶۵٪
34	کیفیت زیرساخت‌ها (شبکه آبرسانی، توزیع برق و گاز)	استانی	۱۱/۶۰٪
35	قانون کار	ملی	۱۱/۶۰٪

36	استقبال مدیران اقتصادی استان از ایده‌های مبتکرانه و خلاقانه	ملی	٪۱/۵۸
37	احترام مدیران اقتصادی استان به کارآفرینان و سرمایه‌گذاران	استانی	٪۱/۵۴
38	اطاله دادرسی به شکایات صاحبان کسب و کار	استانی	٪۱/۵۲
39	شفافیت اطلاع‌رسانی و تبیین دقیق فرآیند ایجاد کسب و کار در استان	استانی	٪۱/۴۹
40	لابی و تعامل مدیران ارشد استان با مقامات کشورهای همجوار برای سهولت نفوذ در بازارهای هدف صادراتی	استانی	٪۱/۴۶
41	برگزاری همایش‌ها، سمینارها و گردهمایی فعالان اقتصادی در راستای هم‌افزایی فکری و بهره‌گیری از خرد جمعی در رونق کسب و کارها	استانی	٪۱/۴۵
42	کیفیت زیرساخت‌ها (سیستم‌های ارتباطی و مخابراتی)	استانی	٪۱/۴۴
43	وجود زمینه مناسب برای تبدیل ایده به محصول در استان	استانی	٪۱/۴۳
44	سهولت (یا صعوبت) جذب منابع مالی	استانی	٪۱/۴۲
45	ضریب نفوذ بیمه (نسبت افراد تحت پوشش بیمه به کل افراد جامعه)	استانی	٪۱/۴۲
46	اعطای تسهیلات نظام بانکی	استانی	٪۱/۳۸
47	اعتقاد مدیران اقتصادی استان به نقش کارآفرینی و سرمایه‌گذاری در توسعه استان	استانی	٪۱/۳۸
48	پاسخگویی دقیق و متعهدانه دستگاه‌های اجرایی به ابهامات، پرسش‌ها و مسائل فعالان اقتصادی	استانی	٪۱/۳۶
49	شناخت دقیق مدیران اقتصادی استان از اولویت و مزیت کسب و کارها در توسعه استان	استانی	٪۱/۳۲
50	بوروکراسی (کاغذبازی) در دستگاه های دولتی	استانی	٪۱/۲۶
51	کلاهبرداری در معاملات	استانی	٪۱/۱۷

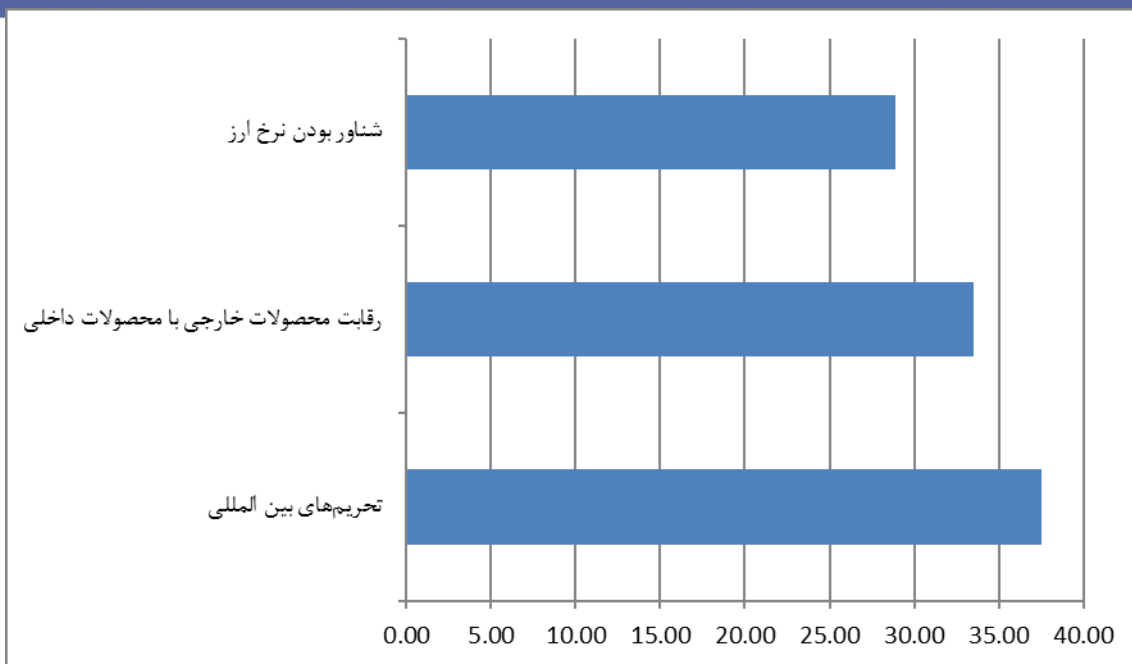
جهت سهولت مقایسه، اولویت‌بندی نماگرها در هر یک از حوزه‌ها نیز در نمودارهای (2) الی (4) ارائه گردیده است:

نمودار 2- رتبه بندی نماگرها در حوزه استانی

نمودار 3- رتبه بندی نماگرها در حوزه ملی

نمودار 4- رتبه بندی نماگرها در حوزه فراملی

۶- یافته‌ها و نتیجه‌گیری

شاخص‌های فضای کسب و کار برای سرمایه‌گذاران خارجی به عنوان شاخصی مهم و تعیین‌کننده برای اقدام به سرمایه‌گذاری است. چنانچه هدف کشور بهبود وضعیت سرمایه‌گذاری و ارتقاء پارامترهای جاذب سرمایه‌گذاران خارجی است، بایستی در بهبود هرچه سریع‌تر شاخص‌ها اقدام شود. به‌طور کلی، بهبود فضای کسب و کار از جمله مسائل اساسی در پیشبرد اهداف اقتصادی می‌باشد و مکمل خصوصی‌سازی است؛ به‌گونه‌ای که با بهبود شرایط کسب و کار، شرایط تولید بهبود یافته و سرمایه‌گذاران ترغیب به سرمایه‌گذاری در پروژه‌های صنعتی و تولیدی می‌شوند. براین‌اساس، مهمترین اقدام برای کمک به ساختار بازار کار، اصلاح فضای کسب و کار با الهام از تجربه کشورهای موفق و استفاده از کمک‌های فنی بانک جهانی جهت شناسایی نقاط بحران‌زا و موانع موجود بر سر راه بقاء بنگاه‌های اقتصادی و بخش‌های تولیدی در جامعه خواهد بود.

بر اساس نتایج تحقیق، متغیر تورم دارای بیشترین تأثیر بر فضای کسب و کار استان بوده است. نحوه مدیریت نقدینگی و تورم را می‌توان به عنوان یکی از مهم‌ترین چالش‌های اقتصادی کشور دانست. راهبری صحیح سیاست‌های پولی با رویکرد تقویت تولید رقابتی و صادراتی و اعطای تسهیلات بر اساس بازده اقتصادی فعالیت‌ها، می‌تواند ضامن بقا و موفقیت سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و تقویت انگیزه فعالان این بخش باشد و به همین دلیل حساسیت تنظیم سیاست‌های پولی کشور متناسب با شرایط اقتصادی، اهمیت دوچندان دارد.

نرخ تورم پایین، ثبات اقتصادی و بهبود محیط کسب و کار را به دنبال دارد، در حالیکه نرخ تورم بالا، عدم ثبات اقتصادی و فضایی نامساعد و نامطمئن برای کسب و کارها به بار می‌آورد. معمولاً گفته می‌شود نرخ تورم ملایم یا با ثبات به تولید کمک می‌کند و باعث کاهش ریسک و نااطمینانی می‌شود. یکی از راه‌های مهار تورم اتخاذ صحیح سیاست‌های پولی مناسب است. یعنی رشد باثبات و پیش‌بینی شده حجم پول. بسیاری از کشورها مانند کره جنوبی، مکزیک، نیوزیلند و انگلستان با اعمال سیاست‌های پولی اصولی، موفق به کاهش تورم شده‌اند که یکی از دلایل عمده آن استقلال بانک مرکزی در این کشورها برای پیشبرد سیاست‌های پولی بوده است.

پس از تورم متغیر قانون ورشکستگی رتبه دوم را از حیث تأثیر گذاری بر فضای کسب و کار استان کسب نموده است.

کیفیت زیرساخت‌ها در زمینه حمل و نقل (مانند جاده، ریل، خطوط هوایی و غیره) به عنوان سومین عامل تأثیرگذار بر فضای کسب و کار استان در این تحقیق شناخته شده است. داشتن مرز گسترده با کشور عراق، قرار گرفتن استان در کریدور شمال غرب- جنوب غرب موجب گردیده است بخش حمل و نقل به عنوان یکی از بخش‌های اقتصادی استراتژیک استان، از اهمیت خاصی برخوردار گردد، اما متأسفانه با وجود این پتانسیل‌ها، هنوز بخش حمل و نقل استان به جایگاه واقعی خود در منطقه دست نیافته است. وجود زیرساخت‌های مناسب در این بخش ضمن ارتقاء رتبه استان در زمینه تجارت فرامرزی که جزء زیرشاخص‌های مهم در زمینه بهبود فضای کسب و کار به شمار می‌رود، موجب کاهش هزینه‌های حمل و نقل برای صاحبان کسب و کار و نیز اقبال بیشتر نسبت به سرمایه‌گذاری در استان خواهد شد

بر اساس نتایج تحقیق، متغیر تحریم‌های بین‌المللی چهارمین رتبه را از حیث نقش در فضای کسب و کار استان به دست آورده است. اقتصاد کشور پس از اعمال تحریم‌های نفتی، شرایط ویژه‌ای را تجربه نمود. از یک سو، تحریم‌های مالی و تجاری علیه اقتصاد ایران، مراودات تجاری با سایر کشورها را دشوار کرده و از سوی دیگر، دولت برای سامان دادن به بازار و مقاومت در برابر فشارهای خارجی، به ارز حاصل از صادرات غیرنفتی نیاز دارد، ضمن اینکه افزایش نرخ ارز باعث افزایش رقابت‌پذیری کالاهای داخلی در بازارهای جهانی شده است. بنابراین مجموع این شرایط، فرصتی تاریخی را برای جهش صادرات غیرنفتی ایران و کاهش وابستگی به درآمدهای نفتی به وجود آورده است.

در مجموع باید گفت که با توجه به وضعیت فضای کسب و کار استان، ضرورت توجه به اقدامات لازم در خصوص ارتقاء شاخص‌های آن با اقداماتی نظیر تلاش جهت پایین آوردن نرخ تورم، مدیریت صحیح تحریم‌های بین‌المللی، ارتقاء کیفیت زیرساخت‌ها به خصوص در بخش حمل و نقل، افزایش میزان نظارت‌ها در گمرکات و بازارچه‌های مرزی، مدیریت بازار ارز، تبیین و ارتقاء فرهنگ کارآفرینی در بین مدیران اقتصادی استان، کاهش مداخلات دولت در اقتصاد، ساماندهی بازار کار، افزایش امنیت قضایی و ساده‌تر کردن رسیدگی به دعاوی و شکایات الزامی به نظر می‌رسد. همچنین، ایجاد نهادهای لازم و شفاف‌سازی و اصلاح قوانین با رویکرد تسهیل امور در تمام عرصه‌های کسب و کار شامل تمام مراحل مربوط به فعالیت‌های اقتصادی از مرحله شکل‌گیری تولید تا انحلال فعالیت، شرط لازم برای ترغیب مشارکت سرمایه‌گذاران خصوصی و خارجی است. بدیهی است مادامی که شاخص‌های کسب و کار در استان در وضعیت قابل قبول قرار نداشته باشد، مشارکت جدی سرمایه‌گذاران در بخش‌های مختلف اقتصادی ناممکن خواهد بود. بنابر نتایج حاصل از این تحقیق به مقامات ذیصلاح در این زمینه پیشنهاد می‌گردد از موقعیت جغرافیایی استان در افزایش میزان ترانزیت کالا و مسافر و توسعه همکاری‌های منطقه‌ای و بین‌المللی از طریق تعریف و ایجاد دالان‌های (کریدورهای) حمل و نقل بین‌المللی و تجهیز پایانه‌های مرزی به‌منظور رشد حمل و نقل ترانزیت استفاده کنند. همچنین بستر مناسب حقوقی و قانونی برای خصوصی‌سازی و جلب مشارکت سرمایه‌های داخلی و خارجی به فعالیت‌های مختلف حمل و نقل استان ایجاد شود. جایگاه کارآفرینان و نقش بی‌بدیل آنها در توسعه اقتصاد استان در جهت زمینه‌سازی برای افزایش میزان اعتقاد و احترام مدیران اقتصادی استان به کارآفرینان و سرمایه‌گذاران گردد. ساز و کار مناسب جهت پاسخگویی دقیق و متعهدانه دستگاه‌های اجرائی به ابهامات، پرسش‌ها و مسائل فعالان اقتصادی، از جمله تقویت بدنه کارشناسی دستگاه‌ها و غیره ایجاد گردد. کیفیت زیرساخت‌های مربوط به انتقال آب، برق، گاز و ... و نیز شبکه‌های ارتباطی و مخابراتی در استان و تلاش جهت کاهش مدت زمان، هزینه و تعداد مراحل لازم جهت برخورداری از امتیاز یا انشعاب آنها ارتقاء یابد.

منابع

الف) فارسی

- استیگلیتز، جوزف. (۱۹۹۹). اصلاحات به کجا می‌رود؟ ده سال تجربه گذار. ترجمه جعفر خیر خواهان، در مجموعه مقالات حکمرانی خوب، دفتر بررسی‌های اقتصادی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (۱۳۸۳).
- احمدی، سیدوحید (۱۳۸۷). بررسی مقایسه‌ای شاخص‌های فضای کسب و کار در ایران و جهان. دفتر بررسی‌های اقتصادی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.
- احمدپور داریانی، محمود (۱۳۸۱). کارآفرینی در کسب و کار خانگی. تهران، محراب قلم.
- احمدیان، مریم، شهبازی‌غیائی، موسی و نعیمی، زهرا (۱۳۹۳). پایش محیط کسب و کار ایران در پاییز ۱۳۹۲، ارزیابی ۳۱۵ تشکل اقتصادی سراسر کشور از مولفه‌های ملی محیط کسب و کار در ایران. دفتر مطالعات اقتصادی. مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
- اشرفی، یکتا و فهیمی فر، فاطمه (۱۳۹۰). بررسی شاخص‌های بهبود فضای کسب و کار با تأکید بر جایگاه ایران. ماهنامه بررسی مسائل و سیاست‌های اقتصادی، شماره ۱۱، صص ۷-۴۲.
- تاری، فتح‌ا...، غلامی‌باغی، سعید (۱۳۸۸). اصلاح شاخص فضای کسب و کار، عاملی مؤثر بر کاهش اقتصاد جعفری اسکندری، میثم، علی احمدی، علیرضا، خالقی، غلام‌حسین و حیدری، مهدی (۱۳۸۹)، ارزیابی فضای کسب و کار ایران در حمایت از بخش خصوصی با رویکرد کارت امتیازی متوازن، نشریه بین‌المللی مهندسی صنایع و مدیریت تولید، دوره ۲۱، شماره ۲، صص ۳۷-۵۲.
- جلیلی، ظریفه، (۱۳۸۸). بررسی اجمالی فضای کسب و کار در ایران در مقایسه با سایر کشورها، ماهنامه بررسی مسائل و سیاست‌های اقتصادی، شماره‌های ۹۳ و ۹۴، صص ۵-۳۳.
- رمانی، سیدمهدی، حاجی پور، میثم و بهروزی، محمد (۱۳۹۳). اولویوت‌بندی بخش‌های اقتصادی استان خراسان جنوبی با استفاده از فرآیند تحلیل سلسله مراتبی (AHP). مجله اقتصادی، شماره ۹ و ۱۰، صص ۵۵-۸۲.
- سالاری، ابودر (۱۳۹۰). بررسی تأثیر نظام مالیاتی بر فضای کسب و کار، ماهنامه بررسی مسائل و سیاست‌های اقتصادی، شماره‌های ۹ و ۱۰، صص ۱۱۱-۱۳۰.
- سیف، ولی‌اله (۱۳۹۰). فضای کسب و کار، تازه‌های اقتصاد، شماره ۱۳۲، صص ۵۹-۶۳.
- صامتی، مجید، سامتی، مرتای و اصغری، مریم (۱۳۸۲). اولویوت‌های توسعه بخش صنعت استان اصفهان بر اساس روش و فرآیند تحلیل سلسله مراتبی (AHP). فصلنامه پژوهشنامه بازرگانی، شماره ۲۷، صص ۵۹-۹۰.
- صالح آبادی، علی (۱۳۸۸). نقش بازار سرمایه در بهبود فضای کسب و کار ایران، نشریه پول و اقتصاد، شماره ۱، صص ۱۰۱-۱۲۳.
- طیبی، سیدکمال و عباسلو، یاسر (۱۳۸۸). اعتبارات بانکی و سایر تعیین‌کننده‌های اقتصادی فضای کسب و کار در ایران، نشریه پول و اقتصاد، شماره ۱، صص: ۵۷-۷۸.
- عبدالهی، فرشته؛ مهربانی، فاطمه و بصیرت، مهدی (۱۳۹۲). مقایسه اثر شاخص‌های فضای کسب و کار بر رشد اقتصادی: مطالعه موردی ایران و کشورهای عضو سازمان توسعه اقتصادی و همکاری (OECD). ارائه شده در اولین همایش چشم‌انداز اقتصاد ایران با رویکرد حمایت از تولید ملی.
- وارث، سیدحامد؛ پروندی، یحیی و قاسمی، روح‌ا... (۱۳۹۱). ارتقای فضای کسب و کار جهت دستیابی به چشم‌انداز اقتصادی: کاربرستی بر اساس تکنیک‌های تاپسیس و آنتروپی. مدیریت بازرگانی، شماره ۱۱، صص ۱۲۱-۱۳۸.
- فیض، پور، محمدعلی؛ امامی میبیدی، مهدی، رادمنش، سعیده و احمدی، زهره. (۱۳۹۰). مالیات و جایگاه آن در فضای کسب و کار ایران: مطالعه دیدگاه کارشناسان صنعتی، صنعتگران و متولیان بخش صنعت استان یزد با استفاده از روش AHP. پژوهشنامه مالیات، شماره ۱۰، صص ۱۶۹-۱۸۸.
- فضای کسب و کار در ایران و سایر کشورها طی سال‌های ۲۰۰۳-۲۰۱۲ (۱۳۹۱). دفتر تحقیقات و سیاست‌های پولی و بازرگانی، مجله اقتصادی، ماهنامه بررسی مسائل و سیاست‌های اقتصادی، شماره ۲، صص ۱۲۹-۱۴۲.
- گروه مطالعات محیط کسب و کار مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، گزارش‌های پایش محیط کسب و کار ایران، سال‌های مختلف.

- مراد حاصل، نیلوفر، مزینی، امیرحسین و پاریاب، سیدحسین (۱۳۸۷). اثر فناوری اطلاعات و ارتباطات بر فضای کسب و کار و تسهیل تجاری. اقتصاد و تجارت نوین، شماره ۱۴. صص ۳۹-۶۳.
- مکیان، سیدنظام‌الدین، امامی‌مبیدی، مهدی، عشرتی، سمانه و احمدی، زهره (۱۳۹۲). فضای کسب و کار، راهبرد رشد؛ مقایسه کشورهای اسلامی منطقه منا و سازمان توسعه و همکاری‌های اقتصادی، پژوهش‌های رشد و توسعه اقتصادی، شماره ۱۱. صص ۷۵-۸۴.
- میدری، احمد و قودجانی، اصلان (1387). سنجش و بهبود محیط کسب و کار. جهاد دانشگاهی، دانشکده اقتصاد دانشگاه تهران، چاپ اول.
- میر احسنی، منیر السادات (۱۳۹۱). فضای کسب و کار در ایران و سایر کشورها طی سال‌های ۲۰۰۳-۲۰۱۲ از منظر بانک جهانی. مجله اقتصادی، شماره ۲. صص ۱۲۹-۱۴۲.

ب) انگلیسی

- Aymo Brunetti, Gregory Kisunko, and Beatrice Weder (1997). Credibility of Rules and Economic Growth: Evidence from a Worldwide Survey of the Private Sector (working paper), World Bank.
- Aymo Brunetti, Gregory Kisunko, and Beatrice Weder (1998). Credibility of Rules and Economic Growth: Evidence from a Worldwide Survey of the Private Sector, World Bank.
- Kim, f., Rhoads badrinath m., Konety R., Adams Dudley, A ..(2009), performance measurement, public reporting, and pay- for- performance, urologic clinics of north America, vol. 36, pp 37-48 .
- Lee, A., Chen W., Chang , c..(2008), A fuzzy AHP and BSC approach for evaluating performance of it department in the manufacturing industry in Taiwan expert systems with Applications, vol. 34, pp. 96-107.
- Niven, paul.(2002), Balanced scorecard step by step: maximizing performance and maintaining results. New York: wiley,
- PA Casero- Growth, Private Investment and the Cost of Doing Business in Tunisia: A Comparative Perspective- World Bank- 2004.
- Reitan, B. (2000), Criteria Used by Private Bank Officers to Evaluate New Ventures: An Analysis of Gaps and Shortcomings., <http://www.sber.uca.edu/Research/1998/ICSB/n015.htm>.
- Rodriguez-Pose, A., & Ezcurra, R. (2011). Is fiscal decentralization harmful for economic growth? Evidence from the OECD countries. Journal of Economic Geography, 619-643.
- Valcheva. D., Todorova, m.(2005), Defining a system of indicators for evaluation of the effectiveness of e-learning paper presented at international conference on computer systems and technologies.
- World Bank, Doing Business Reports (2003-2015)